

СОЦІОКУЛЬТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНФЕСІЙНОГО ПРОСТОРУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATION OF THE RELIGIOUS SPACE OF SOUTHERN UKRAINE

У статті розглянуто соціокультурні аспекти трансформації конфесійного простору Південного регіону України в умовах глибоких суспільно-політичних і цивілізаційних змін, спричинених російською агресією, внутрішньою міграцією, зростанням патріотичних настроїв і зміною релігійних орієнтацій населення. Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного осмислення ролі релігії в процесах суспільної консолідації, протидії агресії, підтримці соціальної стійкості й формуванні нових форм локальної солідарності.

Методологічну основу дослідження становлять міждисциплінарні підходи з використанням даних опитувань громадської думки й аналізу релігійної статистики. Основну увагу приділено взаємозв'язку між релігійною ідентичністю, соціальною мобільністю й інституційними перетвореннями в середовищі релігійних організацій. На основі соціологічних і культурологічних підходів проаналізовано динаміку міжконфесійних відносин, переорієнтацію вірян, посилення ролі Православної Церкви України, а також функціонування релігії як елемента моральної підтримки в умовах війни. Визначено провідні тенденції секуляризації, фрагментації релігійної мапи, а також відновлення значення релігійного дискурсу в нових соціальних реаліях.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні регіональних особливостей конфесійної динаміки на Півдні України, які суттєво відрізняються від ситуації в інших регіонах країни, що зумовлено як історико-культурними чинниками, так і сучасною безпековою ситуацією.

Отримані результати дослідження можуть бути використані в процесі формування державної політики в релігійній сфері, налагодження громадянського діалогу, а також як аналітична база для подальших досліджень феномена релігійної мобілізації в умовах соціальних потрясінь і війни.

Ключові слова: Південь України, конфесійний простір, релігія, соціокультурна трансформація, війна, релігійна ідентичність, Церква, ПЦУ, УПЦ (МП).

The article examines the socio-cultural aspects of the transformation of the confessional space of the Southern region of Ukraine in the conditions of deep socio-political and civilizational changes caused by Russian aggression, internal migration, the growth of patriotic sentiments and the change in religious orientations of the population. The relevance of the study is due to the need for a comprehensive understanding of the role of religion in the processes of social consolidation, countering aggression, maintaining social stability and forming new forms of local solidarity.

The methodological basis of the research is interdisciplinary approaches using data from public opinion polls and analysis of religious statistics. The main attention is paid to the relationships between religious identity, social mobility and institutional transformations in the environment of religious organizations. On the basis of sociological and cultural approaches, the dynamics of interfaith relations, the reorientation of believers, the strengthening of the role of the Orthodox Church of Ukraine, as well as the functioning of religion as an element of moral support in war conditions were analyzed. The leading trends of secularization, fragmentation of the religious map, as well as the restoration of the importance of religious discourse in new social realities are determined.

The scientific novelty of the research lies in the identification of regional features of religious dynamics in the South of Ukraine, which are significantly different from the situation in other regions of the country, which is due to both historical and cultural factors and the current security situation.

The obtained research results can be used in the process of forming state policy in the religious sphere, establishing a civil dialogue, as well as an analytical base for further studies of the phenomenon of religious mobilization in conditions of social upheaval and war.

Key words: South of Ukraine, confessional space, religion, socio-cultural transformation, war, religious identity, Church, OCU, UOC (MP).

УДК 316.7-044.922:2(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.75.1.11>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Опанасюк Т.А.

к.іст.н., доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Рівненський державний гуманітарний університет

Опанасюк Е.В.

аспірант кафедри філософії
Рівненський державний гуманітарний університет

Соціокультурна природа релігії зумовлює її особливу чутливість до історичних потрясінь, криз і глибоких зрушень у суспільстві. Південний регіон України – це простір, позначений історичною багатоконфесійністю, поліетнічністю й багаторівневими формами культурної взаємодії. Починаючи з 2014 р., а особливо – після 2022 р., цей регіон зазнав змін у релігійній сфері. Під впливом війни, переміщення населення, зміни політичних орієнтацій і загострення інформаційного протистояння відбулися глибокі трансформації в конфесійному середовищі. Ці зміни мають не лише інституційний, а й глибоко соціокультурний характер: від переосмислення релігійної ідентичності – до зміни

форм релігійної участі та структури релігійного впливу. Релігія в цих умовах є не лише духовною, а й соціальною та політичною силою – джерелом моральної підтримки, засобом консолідації громад та інструментом символічного спротиву. Поглиблення суспільної поляризації, трансформація релігійної лояльності, зростання запиту на духовну підтримку серед ВПО й волонтерські ініціативи релігійних організацій вимагають соціологічного осмислення цих процесів у контексті нової культурної та політичної реальності. Саме тому вивчення соціокультурних аспектів конфесійних змін у Південному регіоні є не лише науково важливим, а й суспільно необхідним.

Метою статті є аналіз соціокультурних механізмів трансформації конфесійного простору Півдня України у зв'язку із сучасними викликами, зокрема збройною агресією росії, змінами державної релігійної політики, волонтерською активністю церков і суспільною переорієнтацією ролі релігії.

Історично Південь України розвивався як поліетнічний регіон із потужними культурними та релігійними впливами Греції, Османської імперії, Російської імперії, Радянського Союзу. Тут мирно співіснували православні (у різних юрисдикціях), протестанти, католики, мусульмани, іудеї та інші релігійні спільноти. Протягом радянської доби релігійність була репресована, але не викорінена. Після 1991 р. відбувалося відродження релігійного життя, проте релігійна карта залишалася неоднорідною.

До початку повномасштабної війни в Південному регіоні домінувала УПЦ (МП), яка мала найбільшу кількість парафій, священнослужителів і храмів. Протестантські конфесії, зокрема євангельські, християни-баптисти, п'ятидесятники, адвентисти сьомого дня, утворювали впливові спільноти з розвинутою інфраструктурою, соціальними й освітніми ініціативами. Мусульманські громади, зосереджені переважно в Одесі, а також юдейські організації включно з хасидськими центрами доповнювали релігійний ландшафт. Водночас ПЦУ перебувала в стані формування й мала обмежену присутність, зосереджену переважно в міських центрах. Загалом у 2021 р. на Півдні України діяли 5853 релігійні громади [2].

Характерною ознакою було також відносно толерантне співіснування конфесій і слабка участь релігійних структур у суспільно-політичному житті до 2022 р.

Соціокультурна ситуація починає змінюватися після 24 лютого 2022 р. Повномасштабна російська агресія стала каталізатором активізації соціального служіння релігійних організацій в Україні. Церкви й релігійні об'єднання у взаємодії з державними структурами, волонтерськими ініціативами та міжнародними партнерами долучилися до вирішення гуманітарних викликів, спричинених війною. Основні напрями їхньої діяльності охоплювали надання гуманітарної допомоги постраждалому населенню, підтримку ВПО, сприяння ЗСУ, участь у медичному забезпеченні й виконання комунікативної функції як у межах країни, так і на міжнародному рівні.

Значно активізувався процес зміни релігійними громадами юрисдикційної належності. У більшості областей України відбувався масовий вихід парафій із підпорядкування УПЦ (МП). Така динаміка переходів слугує ефективним механізмом скорочення впливу релігійної мережі УПЦ (МП) та посилення інституційного потенціалу ПЦУ [3, с. 8].

Законодавча політика України у сфері свободи совісті й релігійних організацій зазнала суттєвих змін у контексті російсько-української війни, що призвело до посилення державного контролю над

діяльністю релігійних структур, які мають зв'язки з країною-агресором. Зокрема, ухвалені нормативні зміни передбачають заборону діяльності релігійних організацій, які мають канонічний або організаційний центр у росії, а також тих, що становлять загрозу національній безпеці, суверенітету й територіальній цілісності України.

У вересні 2024 р. Верховна Рада України схвалила проєкт Закону про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності в Україні релігійних організацій, який дозволяє за певних умов забороняти діяльність тих організацій, які пов'язані із росією. Більшість українців (80%) підтримала схвалення цього Закону (серед них – 74% жителів Півдня (проти – 20%)) [10]. Також результати опитування Київського міжнародного інституту соціології (KMIC), яке проводилося 20 вересня – 3 жовтня 2024 р., показали, що більшість українців – 61%, із них 54% – жителі Півдня, підтримують ідею створення єдиної Православної Церкви. Водночас респонденти висловили застереження щодо участі в Церкві осіб, які співпрацювали з росією.

20 травня 2025 р. завершився термін, наданий державою для добровільного розірвання зв'язків релігійними громадами, що вважаються пов'язаними з росією. Однак ця можливість залишилася майже невикористаною: понад 90% громад, які зберігають єдність із московським патріархатом, так і не дотрималися вимог законодавства й не провели перереєстрацію своїх статутів [9].

Загалом у період після надання Томосу про автокефалію ПЦУ у 2019 р. і до травня 2025 р. до її складу приєдналися понад 1900 релігійних громад, включаючи ті, що розташовані на тимчасово окупованих територіях. Водночас УПЦ (МП) нараховує сьогодні близько 10 тисяч громад по всій Україні [8]. Найбільше релігійних громад перейшло у Волинській, Київській і Хмельницькій областях.

Станом на 22 червня 2025 р. процес переходу релігійних громад з УПЦ (МП) до ПЦУ в Південних регіонах України залишається вкрай обмеженим. Зокрема, в Одеській області лише 15 парафій змінили конфесійну належність, тоді як загальна кількість громад УПЦ (МП) в області становить 613. У Миколаївській області до ПЦУ приєдналися 10 парафій із наявних 286, у Херсонській – 9 із загальної 371 парафії. У Запорізькій області відомий лише один випадок такого переходу – у 2019 р. громада храму святих мучениць Віри, Надії, Любові та матері їх Софії у місті Запоріжжі перейшла до ПЦУ [4].

Таким чином, можна констатувати, що на сучасному етапі зміни конфесійної належності на Півдні країни відбуваються досить повільно й часто наштовхуються на перешкоди. Як зазначає політолог М. Шабанов, важливу роль у цьому процесі відіграє регіональний чинник, зокрема підтримка з боку місцевих еліт, представлених у радах різного рівня, які мають суттєвий вплив на релігійні громади. Крім того, у контексті децентралізаційних процесів віряни на місцях не завжди виявля-

ють готовність до змін. У цій ситуації саме центральна влада здатна окреслити стратегічний напрям, забезпечити нормативно-правову базу та проводити широкомасштабну інформаційну політику [13].

Соціолог М. Паращевін у статті «Трансформація конфесійного простору України» зазначає, що війна спричинила певне перерформатування конфесійного простору, зокрема посилення позицій Православної Церкви України й поступову втрату впливу УПЦ (МП). Хоча процеси переходів вірян і релігійних громад розпочалися ще до 2014 р., саме повномасштабна агресія росії надала їм нової динаміки. Водночас, попри очікування суспільства, ці зміни не набули масового характеру. М. Паращевін пояснює це комплексом чинників: сумнівами щодо канонічності ПЦУ, матеріальними інтересами духовенства, звичкою до наявного церковного порядку, ритуальною природою релігійності багатьох вірян, а також соціальними й інформаційними впливами, включно з пропагандою та тиском з боку спецслужб. Таким чином, релігійні переходи є багатовимірним явищем, що не піддається простому поясненню лише політичними або моральними мотивами [7, с. 128–129].

З огляду на викладене вище, на нашу думку, незначна кількість переходів парафій з УПЦ (МП) до ПЦУ в Південному регіоні України впродовж 2022–2025 рр., незважаючи на масштабну суспільно-політичну трансформацію, викликану повномасштабною війною, указує на наявність стійких регіональних особливостей релігійної ідентичності й інституційної інерції.

По-перше, Південь України традиційно характеризується більш помірною релігійністю й вищим рівнем консерватизму в конфесійній належності. УПЦ (МП), за результатами різних даних соціологічних досліджень, зберігає відносно стабільні позиції, навіть попри її символічну та інституційну кризу, спричинену війною. У цьому контексті важливу роль відіграє слабка укоріненість національно-церковної ідеї на Півдні країни, яке, порівняно із Західними та частково Центральними регіонами, має менш чітко виражену національну релігійну ідентичність.

По-друге, спостерігається організаційна інертність релігійних громад, які часто орієнтовані на збереження статус-кво, що зумовлено інституційною стабільністю УПЦ (МП) у регіоні, адміністративними й ресурсними зв'язками, а також впливом місцевого духовенства, частина якого зберігає лояльність до старих структур. Сам процес переходу має не лише релігійне, а й правове та соціальне навантаження, що створює додаткові бар'єри в умовах воєнного часу.

По-третє, низька динаміка переходів може бути наслідком інформаційної інерції населення, недостатньої присутності ПЦУ в релігійному полі регіону, слабкої комунікаційної стратегії з боку нової церковної структури, а також остраху перед можливими конфліктами чи політизацією релігійного

вибору. Варто також урахувувати тривалу традицію аполітичності релігії в південному культурному коді, що послаблює громадське сприйняття переходу як нагального або виправданого кроку.

Таким чином, релігійна ситуація на Півдні України у 2022–2025 рр. демонструє високий ступінь регіональної конфесійної стабільності, попри загальноукраїнські тренди на дезінтеграцію московського патріархату. Це підтверджує необхідність диференційованого підходу до аналізу релігійної трансформації з урахуванням соціокультурної специфіки регіонів.

Для аналізу динаміки основних соціокультурних трансформацій конфесійного простору Південного регіону скористаємося даними всеукраїнських опитувань громадської думки. Результати Центру економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова, який здійснює постійний моніторинг церковно-релігійної ситуації в Україні, зокрема стану й тенденцій розвитку релігійності українського суспільства, рівня суспільної довіри до Церкви як соціального інституту, а також громадської думки стосовно ролі релігії й Церкви в суспільному житті, державно-конфесійних, міжконфесійних і міжцерковних відносин з 2000 р., демонструють високий рівень релігійності українського суспільства впродовж усього періоду дослідження [1; 11; 12].

Так, згідно з результатами дослідження 2014 р., кількість осіб, які вважають себе віруючими, зростає з 67% у 2013 р. до 76%, що типово для суспільства, яке перебуває в стані стресу. Цей рівень і досі залишається найвищим за весь період спостережень. У наступні роки спостерігалось поступове зниження цього показника: наприкінці 2021 р. він становив 68%. Після початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 р. рівень релігійної самоідентифікації знову підвищився до 74%, однак із певною регіональною диференціацією – від 84% на Заході до 63% на Сході й 61% на Півдні країни. У 2023–2024 рр. тенденція до зменшення продовжилася: 70,5% у 2023 р. та 68% у 2024 р. (при цьому в західних областях цей показник досяг 85%, а на Сході знизився до 55%).

Щодо Південного регіону, то у 2014 р. віруючими себе вважали 65,9% респондентів, у 2021 р. – 61,4%, у 2022 – 61,2%, у 2023 – 64,3%, а у 2024 р. – 62,3%. Після початку повномасштабної війни частина населення почала сприймати себе як більш релігійних: таку самооцінку у 2022 р. надали 25,7% українців, серед яких мешканці Півдня становили 22%; у 2023 р. – 26,9%, а у 2024 р. – лише 19,2%.

Традиційно рівень релігійності вищий серед старших вікових груп порівняно з молоддю, а також серед жінок порівняно з чоловіками, що вказує на збереження загальноєвропейських демографічних закономірностей у релігійній сфері.

У відповідях на запитання «До якої релігії Ви себе зараховуєте?» простежується поступова трансформація релігійної ідентичності українців упродовж 2013–2024 рр. Найбільшу частку

протягом усього періоду становлять ті, хто ідентифікує себе з православ'ям: 73,2% у 2013 р., 67,4% у 2014 р., 68,9% у 2022 р., 65,8% у 2023 р., а у 2024 р. цей показник знизився до 55,8%. Водночас зростає кількість респондентів, які зараховують себе до категорії «просто християни»: з 6,5% у 2013–2014 рр. до 14,6% у 2024 р. Ця тенденція може свідчити про все більшу індивідуалізацію віри й дистанціювання від інституційних форм релігійності.

Частка прихильників протестантизму залишалася незначною, коливаючись від 0,3% у 2013 р. до 2,9% у 2024 р. Іслам демонструє зниження – з 4,2% у 2013 р. до повної відсутності у 2024 р. Представники інших релігійних традицій (римо-католики, греко-католики, іудеї) загалом не перевищували 1%, хоча за період повномасштабного вторгнення спостерігається незначне зростання частки греко-католиків – із 0,4% у 2021 р. до 0,8% у 2024 р.

Помітним є також зростання кількості тих, хто не зараховує себе до жодної релігії: з 14,1% у 2013 р. до 25% у 2024 р. Це свідчить про посилення секуляризаційних тенденцій у суспільстві, особливо в умовах воєнного стресу, втрати довіри до традиційних інституцій і змін у світоглядних орієнтаціях.

Загалом зазначені дані відображають зменшення ролі традиційної конфесійної ідентичності й поступовий перехід до більш диференційованого, особистісного ставлення до релігії або ж повну дистанцію від неї.

Як показують дані моніторингу впродовж усього періоду дослідження, більшість громадян висловлює переконання, що релігійна віра не передбачає обов'язкової віросповідної визначеності («людина може бути просто віруючою й не сповідувати якусь конкретну релігію»). У відповідях респондентів Південного регіону на запитання «До якої саме Церкви Ви себе зараховуєте?» спостерігається помітна динаміка змін у релігійній самоідентифікації протягом 2021–2024 рр. Частка тих, хто зараховує себе до ПЦУ (митрополит Єпіфаній), зросла з 14,1% у 2021 р. до піку у 39,7% у 2023 р., після чого у 2024 р. дещо знизилася до 27,6%. Водночас кількість тих, хто ідентифікує себе з УПЦ (МП) (митрополит Онуфрій), поступово скорочувалася: з 14,1% у 2021 р. до 9,6% у 2024 р. Кількість опитаних, які визначають себе як «просто православні», також зменшилася – з 34,4% у 2021 р. до 15% у 2023 р., з незначним зростанням до 18,4% у 2024 р.

Якщо аналізувати виключно відповіді тих, хто вважає себе православними, то підтримка ПЦУ серед цієї групи зросла від 22,1% у 2021 р. до 60,4% у 2023 р., однак у 2024 р. зафіксовано зниження до 49,3%. Водночас підтримка УПЦ (МП) серед православних знизилася із 22,1% у 2021 р. до 17,2% у 2024 р. Показник «просто православні» протягом цього періоду також поступово зменшувався – з 53,9% у 2021 р. до 22,7% у 2023 р., із подальшим зростанням до 32,8% у 2024 р.

У 2022 р. рівень довіри до Церкви знизився порівняно з 2021 р. – з 65,4% до 58%. Водночас зафіксовано й зменшення рівня недовіри – з 24,2% до 18%, що свідчить про неоднозначне, але загалом стримане ставлення суспільства до релігійних інституцій. У 2023 р. ситуація тимчасово покращилася: рівень довіри підвищився до 69,3%. Проте вже у 2024 р. цей показник знову знизився до 61,9%, при тому, що рівень недовіри зріс – з 24,7% у 2023 р. до 31% у 2024 р.

Показово, що сприйняття Церкви як морального авторитету серед жителів Південного регіону демонструє зниження після попереднього зростання: якщо у 2021 р. таку роль визнавали 36,7% респондентів, то у 2022 – 40,4%, у 2023 – 42,3%, а у 2024 р. – лише 28,9%.

За оцінками більшості опитаних, головна функція Церкви полягає в наданні духовної підтримки тим, хто переживає психологічну кризу. Цей показник становив 56,7% у 2022 р., 50,9% у 2023 р. та 52,1% у 2024 р. Однак у той самий період спостерігається зменшення очікувань від Церкви в інших сферах: роль у допомозі Збройним Силам України відзначили 38,8% у 2022 р., 34,2% у 2023 р. та 31,4% у 2024 р. Ще суттєвіше зменшилася частка тих, хто вбачає в релігійних інституціях джерело підтримки у вирішенні соціальних і матеріальних проблем: з 52,4% у 2022 р. до 27,6% у 2024 р.

На запитання про те, чи повинна Церква бути національно орієнтованою, позитивно відповідали 25,7% респондентів у 2020 р., 29% у 2022 р., 34,2% у 2023 р. та 29,7% у 2024 р. Проте впродовж усього періоду переважали негативні відповіді, що коливалися в межах 40–43%, що свідчить про наявність у суспільстві суперечливого бачення ролі Церкви в національній ідентичності.

Моніторинг також виявив майже повну відсутність міжконфесійного напруження: у 2024 р. лише 0,4% опитаних указали на наявність конфліктів між вірянами різних конфесій. При цьому жителі Півдня вважають, що якщо такі конфлікти й виникають, то їх першопричина має виключно політичний характер. Цю думку поділяли 46,2% респондентів у 2022 р., 34,6% у 2023 р. та 44,4% у 2024 р.

Загалом зазначені дані відображають складну й динамічну картину ставлення до Церкви, де поряд із періодичними сплесками довіри проявляються ознаки скептицизму, зростання соціальних очікувань і водночас зниження уявлень про Церкву як усебічного морального чи соціального лідера.

Аналіз динаміки релігійності й конфесійної самоідентифікації населення Південного регіону, на основі даних моніторингу Центру Разумкова свідчить про адаптивний характер релігійної віри в умовах суспільної нестабільності. Піки релігійної самоідентифікації збігаються з фазами військової ескалації, що вказує на зростання запиту на духовну підтримку в кризових ситуаціях. Водночас тенденція до поступового зниження рівня релігійності в міжкризові періоди демонструє ситуативність цього явища. Спостерігається

трансформація конфесійної структури, зокрема зростання підтримки ПЦУ й поступове зменшення частки вірян, які асоціюють себе з УПЦ (МП), що засвідчує переорієнтацію частини суспільства на національно орієнтовану модель Церкви. Значна частина населення не ототожнює себе із жодною конкретною конфесією, визнаючи можливість бути просто віруючим, що свідчить про індивідуалізацію релігійної ідентичності. Довіра до Церкви залишається нестабільною і чутливою до зовнішньополітичних чинників, а її авторитет у суспільстві коливається, зокрема спостерігається зменшення ролі Церкви як морального авторитету. Суспільні очікування щодо Церкви змінюються: зростає попит на її духовну функцію, тоді як соціальна місія (допомога армії, вирішення матеріальних проблем) поступово втрачає пріоритетність. Попри часті дискусії щодо національно орієнтованої моделі Церкви, більшість громадян підтримують ідею збереження її позаполітичного статусу. Водночас фіксується відсутність міжконфесійної конфліктності, що є позитивним індикатором релігійної толерантності.

Подібні тенденції можемо спостерігати й щодо результатів досліджень KMIC та агенції Info Sapiens [5; 10; 6]. Соціокультурні трансформації, що спостерігаються в українському суспільстві після початку повномасштабного вторгнення, виявляються в зміні довіри до ключових суспільних інституцій, а також у трансформації релігійних практик. Війна стала не лише політико-військовим викликом, а й каталізатором глибоких зрушень у сфері ідентичності, цінностей і публічної поведінки громадян. Релігійна поведінка українців змінюється в напрямі індивідуалізації та переосмислення ритуальних норм. Релігійна ідентичність більше не виступає виключно як спадкова чи колективна, а дедалі частіше формується в межах особистих моральних виборів, часто з опорою на національні, а не конфесійні цінності. Святкування Різдва 25 грудня стає не лише обрядовим жестом, а й актом культурно-цивілізаційного вибору, що відображає відрив від російського релігійного простору.

На основі проведеного аналізу можемо зробити такі висновки:

1. Соціокультурна трансформація конфесійного простору Півдня України є складним, багатовекторним процесом, у якому релігія набуває нових сенсів. Південний регіон України зберігає відносну конфесійну стабільність, що проявляється в низькому рівні переходів релігійних громад з УПЦ (МП) до ПЦУ впродовж 2022–2025 рр., попри активізацію таких процесів у Західному й Центральному регіонах. Це свідчить про стійкість традиційних релігійних ідентичностей, відносну інституційну інерцію та слабе поширення національно-церковного дискурсу в соціумі.

2. Соціокультурна специфіка Півдня зумовлює переважно ритуально-етнографічний тип релігійності, у якому домінують культурні традиції, а не

інституційна або богословська лояльність. Така форма віри істотно впливає на повільну динаміку конфесійних змін навіть в умовах воєнної мобілізації та загостреного політичного протистояння.

3. Початок повномасштабної війни стимулював переосмислення ролі релігійних інституцій у суспільному житті, зокрема через активну участь церков у гуманітарній діяльності, підтримці ЗСУ, медичному волонтерстві й соціальній допомозі. Це сприяло зростанню суспільного визнання функціональної цінності релігійних організацій, хоча не завжди супроводжувалося зміною конфесійної приналежності.

4. Ідентифікація з православ'ям на Півдні України набуває дедалі більш неконфесійного характеру, що проявляється в зростанні частки респондентів, які вважають себе «просто православними» або взагалі не пов'язують себе із жодною конкретною Церквою. Це вказує на процес деконфесіоналізації релігійної ідентичності, який є характерним для пострадянського секулярного контексту.

5. Низький рівень релігійної мобільності на Півдні пояснюється комплексом факторів, серед яких – сумніви у канонічному статусі ПЦУ, адміністративна інерція громад, вплив місцевого духовенства, культурна звичка до статус-кво, інформаційна обмеженість і певна пасивність релігійного життя. Усі ці чинники формують складне соціокультурне середовище, у якому релігійні трансформації є повільними й багатфакторними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Війна і церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. (Інформаційні матеріали). Київ : Центр Разумкова, 2022. 124 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/02/13/2022_Religiya_SITE.pdf (дата звернення: 17.06.2025).
2. Державна служба України з етнополітики і свободи совісті. Релігія. Статистичні матеріали. URL: <https://dcss.gov.ua/statistics-rel/> (дата звернення: 16.06.2025).
3. Здіорук С.І., Токман В.В. Державно-церковні та суспільно-релігійні відносини в умовах війни Росії проти України : аналітична доповідь / за ред. С.І. Здіорук. Київ : НІСД, 2023. 36 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.07>.
4. Динаміка переходу парафій. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 19.06.2025).
5. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–2022 роках. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1174&page=1> (дата звернення: 18.06.2025).
6. Кожен четвертий українець святкував Різдво і 25 грудня, і 7 січня, але кожен п'ятий – не святкував взагалі вочевидь через війну. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=254> (дата звернення: 20.06.2025).
7. Паращевін М. Трансформація конфесійного простору України. *Українське суспільство в умовах війни. 2022* : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. член-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н.

С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. С. 120–130.

8. Після отримання Томосу до ПЦУ перейшли понад 1900 громад. URL: <https://novynarnia.com/2025/05/20/pislya-otrymannya-tomosu-do-pczu-perejshly-ponad-1900-gromad/> (дата звернення: 18.06.2025).

9. Порошук Н. Скільки парафій Московської церкви перейшли до ПЦУ? Дані з прифронтової Херсонщини. URL: <https://glavcom.ua/country/society/skilki-parafij-moskovskoji-tserkvi-perejshli-do-ptsu-dani-z-prifrontovoji-khersonshchini-1057008.html> (дата звернення: 16.06.2025).

10. Релігійна самоідентифікація українців, ставлення до створення єдиної Православної Церкви та до Закону про заборону окремих релігійних організацій. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat>

=reports&id=1443&page=1#:~:text (дата звернення: 17.06.2025).

11. Українське суспільство, держава і Церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2023р. Київ : Центр Разумкова, 2023. 118 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/12/19/2023-Religiya-F.pdf> (дата звернення: 17.06.2025).

12. Українське суспільство, держава і Церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2024 р. Київ : Центр Разумкова, 2024. 116 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf> (дата звернення: 18.06.2025).

13. Шабанов М. Конфесійна приналежність на тлі повномасштабної війни: у фокусі Одещина. URL: <https://dif.org.ua/article/konfesiyna-prinalezhnist-natli-povnomasshtabnoi-viyni-u-fokusi-odeshchina> (дата звернення: 19.06.2025).